

семантичних категоріях, процес формування яких ще не закінчений та продовжується в наш час. Інтенсифікатори недовговічні. Щойно створені посилювачі мають в собі яскраве емоційне забарвлення. Але при постійному вживанні вони втрачають свою експресивність, припиняють передавати ті відтінки, заради яких були створені. Це явище несе за собою постійне оновлення мови і невпинно зростаючу кількість засобів інтенсифікації, що необхідно враховувати при перекладі.

Прикметною рисою інтенсифікаторів є їхня бінарність, адже з одного боку це повнозначні слова, а з іншого це семантично нівельовані лексичні одиниці, центральною семою яких є інтенсивність ознаки, якості, дії, тощо. Інтенсифікатори уможливають вихід за межі звичного, нейтрального, стилістично немаркованого.

Концептуальним ядром лексичних інтенсифікаторів є категорія інтенсивності. В її основі лежить поняття градації кількості в широкому розумінні цього слова, яка через відмінності у мовних картинах світу може не накладатися у вихідному та цільовому текстах і викликати низку трансформацій.

Окремі емфатичні словосполучення англійської мови не мають ані синтаксичної, ані лексичної паралелі в українській мові і тому потребують унікальних, контекстуально-зумовлених рішень, пошук яких ми і вважаємо **перспективним**.

Література

Аспектний переклад: навч. тексти та завдання / [уклад. В.Д. Бялик]. – Чернівці: Рута, 2008. – 80с. *Каушанская В.Л.* Грамматика английского языка / В.Л. Каушанская. – М.: Страт, 2000. – 320 с. *Шевченко О.Ф.* О стилистических функциях словообразования / О.Ф. Шевченко // Исследования по романской и германской филологии. – Киев, 1977. – С. 67-70. *Язык стиль: сб. статей* / под ред. Т.А. Дегтяревой. – М.: Мысль, 1969. – 240 с. *Dictionary of American Slang* [Електронний ресурс] / Wentworth, etc. – London: G. G. Harrap, – Режим доступу: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-encycl-term-65325.htm>.

УДК: 811.111:81'373.7:008

РЕШЕТОВА О. Г.

(Запорізький національний університет)

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті розглядаються фразеологічні одиниці з соматичним компонентом у мовній картині світу та вплив мов на світогляд та відображення культури в мовах. Соматичні фразеологічні одиниці (фо, один із компонентів котрих - назва частини тіла людини або тварини) становлять значну частину фразеологічного рівня мови. У статті висвітлено здійснення узагальнюючого аналізу фразеологізмів з соматичним компонентом, встановлення обсягу поняття "соматизм" та виявлення частотності компонентів-соматизмів на матеріалі лексикографічних джерел.

Ключові слова: соматизм, фразеологізм, вербалізація, образність, народність, культура, термін, фразеологічна картина світу.

Решетова Е. Г. Фразеологические единицы с соматическим компонентом в языковой картине мира. В статье рассматриваются фразеологические единицы с соматическим компонентом в языковой картине мира их влияние на мировоззрение и отображения культуры в языках. Соматические фразеологические единицы (фо, один из компонентов которых - название части тела человека или животного) составляют значительную часть фразеологического уровня языка. В статье освещен обобщающий анализ фразеологизмов с соматическим компонентом, установлен объем понятия "соматизм" и выявлена частотность компонентов-соматизмов на материале лексикографических источников.

Ключевые слова: соматизм, фразеологизм, вербализация, образность, народность, культура, термин, фразеологическая картина мира.

Reshetova E. G. Phraseological Units With Somatic Components In The Linguistic World Picture The article dwells upon the analysis of phraseological units with somatic components in the linguistic world picture and the influence of languages on the world outlook and the reflection of culture on it. Somatic phraseological units (one of the components - the parts of human or animal body) form a great part of phraseological level of the language. The article highlights the general analysis of the phraseological units with a somatic component, the identification of the content and volume of the term called "somatizm" and determining the frequency of the component-somatizm in lexicographic sources.

Key words: somatizm, phraseological unit, verbalization, vividness, nationality, culture, term, phraseological picture of the

world.

Фразеологія є невід'ємною частиною мовної системи, фрагментом мовної картини світу. Фразеологізми з соматичними компонентами віддзеркалюють об'єктивні і суб'єктивні реалії у світі, в центрі якого знаходиться людина у всіх своїх проявах та ілюструють фрагменти мовної картини світу певного народу.

Чільне місце у фразеологічному мовному фонді посідають соматичні стійкі звороти фразеологічні одиниці з компонентом на позначення частини тіла людини. На думку Ю.Д. Апресяна, мовна картина світу, що створюється фразеологізмами, антропоцентрична, що виражається в її орієнтації на людину, тобто людина виступає як міра всіх речей [Апресян 1966, с. 4].

Природа значення фразеологізмів тісно пов'язана з фоновими знаннями носія мови, з практичним досвідом особи, з культурно-історичними традиціями народу, що говорить на даній мові. Фразеологічні одиниці приписують об'єктам ознаки, які асоціюються з картиною світу.

Кількість фразеологічних одиниць з комплексом «частина тіла» дуже велика, це пояснює важливу роль цих одиниць в зміні всього фразеологічного фонду, в його постійному розвитку.

Актуальність теми полягає у тому, що фразеологічний фонд є відкритою системою мови, оскільки він постійно поповнюється за рахунок відомих афоризмів літераторів, митців, науковців та журналістів. Тому дана тема хоч і багато досліджувана, але існує ще низка спірних питань, які потрібно детально розглянути та дослідити.

Метою дослідження є здійснення аналізу соматичних фразеологізмів у мовній картині світу.

Предметом дослідження є англійські фразеологічні одиниці з елементами частин тіла в англійській мові та у мовній картині світу.

Соматична лексика – одна з найбільш стародавніх універсальних лексичних груп і один з самих актуальних об'єктів дослідження в порівняно-історичних, структурно-порівняльних і лінгвокультурологічних працях вітчизняних і закордонних лінгвістів, що виділяють цей пласт лексики зазвичай першим в лексико-тематичній системі будь-якої мови [Ю.Ю. Аваліані, Д.А.Базарова, А.Ф.Богданова, Р.М.Вайнтрауб, Ф.О.Вакк, В.Г.Гак, Ю.А.Долгополов, А.В.Дибо, В.А.Плунгян, В.Н.Суєтенко, Е.М.Сендровец, Ю.С.Степанов, А.В.Кунін, Н.М.Шанський та ін.].

«Мова встановлює норми мислення і поведінки, керує становленням логічних категорій і цілих концепцій, проникає в усі рівні суспільного та особистого життя людини, визначає форми її культури, постійно супроводжує людину і веде її за собою, як сліпого» [Звегинцев 1960, с. 118]. Фразеологізми грають особливу роль в створенні мовної картини миру. Вони - дзеркало життя нації.

Причиною постійної уваги до соматизмів є той факт, що процес усвідомлення себе серед навколишньої дійсності і визначення себе як особи людина почала з відчуттів, що виникають безпосередньо через органи чуття і частини власного тіла.

Вперше в лінгвістичний ужиток термін «соматичний» був введений у фіно-угроведенні Ф. Вакком. У процесі здійснення наукових доробок він зробив висновок про те, що вони належать до якнайдавніших пластів фразеології і складають найбільш вживану частину фразеологізмів естонської мови. Терміни «соматизм», «соматичний» мають різні тлумачення. Згідно широкому тлумаченню, соматизми, соматичний, - це засоби позначення явищ, що відносяться до сфери тілесності.

В соматичній фразеології уживаються найменування частин тіла, з функціями яких людина стикається повсякденно. Від важливості і функцій тих або інших органів або частин тіла залежать кількість і тематичне різноманіття груп фразеологічних одиниць, що включають відповідні соматизми.

Ядро соматичної лексики включає три розряди назв: 1. загальні позначення тіла/частей людського тіла і назви, пов'язані із специфікою чоловічого і жіночого тіла; 2. позначення внутрішніх органів, які забезпечують життєздатність і життєдіяльність людського організму; 3. позначення матерії (субстанції) тіла людини і його органів.

Фразеологізми грають особливу роль в створенні мовної картини світу. Значення цілого ряду базових слів і фразеологізмів сформувалося на основі антропоцентричного розуміння світу – голова колони, шийка пляшки, ніжка столу, прибрати до рук, палець об палець не ударити, на кожному кроці та тощо.

Англійська мова є національною, самобутньою системою, яка визначає світогляд носіїв мов і формує їх картину світу. Фразеологізми з особливою культурно-специфічною семантикою відображають і передають спосіб життя і спосіб світобачення, характерні для даної лінгвокультурної спільності. Саме фразеологізми з соматичними компонентами вносять у художні тексти колорит національного гумору, іронії, сарказму.

Носії різних мов можуть бачити світ дещо по-різному, крізь призму своїх мов, тому погляд на світ не є універсальним, а є національно специфічним. У науковий обіг увійшов вислів «мовна картина світу». Це поняття стало одним із концептуальних у теорії пізнання. «Під мовною картиною світу звичайно розуміють зафіксовану в мові і специфічну для конкретного мовного колективу схему сприйняття дійсності; за допомогою цього поняття з'ясовують специфіку буття людини, народу» [Сосюр 1998, с. 22].

За допомогою фразеологічних засобів з такими соматичними компонентами як: волосся, вухо, голова, нога, око, плече, рука, спина, шия вербалізується концепт «позитивна соціальна взаємодія». Носії англійської мови найчастіше використовують для позначення сфери позитивної соціальної взаємодії ідіоми з компонентами *back, elbow, eye, face, foot, hand, head, knee, leg, mouth, shoulder* [Гарасюк 2007].

За даними А. Блюма соматичні фразеологізми складають у сучасній англійській мові величезну групу. Найбільш частим по вживанню соматизмом є *hand*. Далі по частотності впливають *head, eye, face, arse (ass, butt), foot, nose, finger, heart*. Інші соматизми (*leg, arm, back, bone, brain, ear, tooth, skin, shoulder, neck, tongue*) менш використовувані, однак їх фразеотворювальна активність досить велика [Блум 2000, с.11].

Розглянемо, на прикладі соматизмів, до складу яких входить слово «*hand* - рука»: *to take something in hand / lay hands on* – накласти руку на що-небудь / прибрати що-небудь до рук / взяти в свої руки, *to hold well in hand* – тримати в своїх руках, *to take oneself in hand* – взяти себе в руки, *hands off!* - руки геть, *to fall / get into somebody's hands* – потрапити в чийсь лапи, *to give a free hand* – розв'язати руки, *to be tired / bound hand and foot* – бути зв'язаним по руках і ногах, ходити по руках / з рук в руки, *to get out of hand* – виходити з під контроль, **(to be) hand in hand** – триматися за руки, *have one's hands full (with someone or something)* – бути повністю зайнятим кимось або чимось, *wash one's hands of someone or something* – зняти з себе відповідальність, відмовитися від когось або чогось, *вмити руки*, тощо [Стернин 1985].

Зі словом «*leg / foot* - нога» є понад 100 фразеологізмів: *little wit in the head makes much work for the feet* – дурна голова ногам спокою не дає, *to stand on one's own two feet* – стояти обома ногами на землі, *to feel / find one's feet* – знайти (тверду) ґрунт під ногами, *to get back on one's feet* – встати на ноги, *to cut the ground from under one's feet / to pull the rug from under one's feet* – вибити ґрунт з під ніг, *to be with one foot in the grave* – стояти одною ногою в могилі, *to not put a foot wrong* – ніколи не помилятися, *to put one's foot in it* – потрапити в халепу, говорити щось нетактовне, *to put one's feet up* – відпочивати, розслабитися, *to shake a leg* – квапитися, поспішати, *to stretch one's legs* - розім'яти ноги; *пройтися, they have just been pulling our legs very wittly* - вони просто дуже дотепно морочили нам голову. [Стернин 1985].

За допомогою фразеологічних засобів з такими соматичними компонентами як: волосся, вухо, голова, нога, око, плече, рука, спина, шия вербалізується концепт «позитивна

соціальна взаємодія». Носії англійської мови найчастіше використовують для позначення сфери позитивної соціальної взаємодії ідіоми з компонентами *back, elbow, eye, face, foot, hand, head, knee, leg, mouth, shoulder* [Гарасюк 2007].

Наприклад, *more power to sb's elbow* - вживається для вираження підтримки або заохочення; *to save sb's face* - допомогти комусь не втрачати гідності; *a helping hand* - допомога; *to lend a hand* - протягнути руку допомоги; *to hold sb's hand* - допомагати комусь у важкій ситуації; *to give sb a leg up* - допомогти комусь покращити своє становище; *to put one's money where one's mouth is* - підтримати когось матеріально; *be / to give sb a shoulder to cry on* - підтримувати когось, співчувати комусь; *to take sb in hand* - слідкувати за чиєюсь поведінкою, виховувати когось; *the apple of sb's eye* - людина, яку більше люблять і якій виявляють прихильність; *to know sb like the back of one's hand* - бути знайомим з кимось; *to start off the right foot* - розпочинати дружні стосунки; *the bee's knees* - приятель, друг, чудова людина [Вайнтрауб 1980].

Отже, частини тіла та їх назви в різних мовах фігурують не тільки в буквальному значенні: вони мають також і символічний характер. Використовуючи назви частин тіла в переносному значенні - як порівняння, метафори, в ідіомах, прислів'ях, люди намагаються повніше передати свої думки або справити більше враження від сказаного. Із власним тілом порівнюють люди, коли говорять про щось максимально знайоме. Вислів «*to have something at one's fingertips*» - «знати, як свої п'ять пальців» - говорить саме за себе. Більшість частин тіла та їх позначення мають декілька конотативних символічних значень, що впливають із основного значення «частини тіла» на основі метонімічного переносу.

Слід зазначити, що фразеологічні системи не тільки англійської, але й української (і багатьох інших) мов демонструють «подвійний антропоцентризм» - походження й функціонування, тобто семантичну орієнтованість на людину як складових лексем-компонентів в їх прямих значеннях, так і сукупних фразеологічних одиниць в їх фразеологічних значеннях.

Фразеологізми з особливою культурно-специфічною семантикою відображають і передають спосіб життя і спосіб світобачення, характерні для даної лінгвокультурної спільності. Вони є, за словами А. Вежбицької, понятійні знаряддя, що відображають минулий досвід суспільства відносно дій і роздумів про різні речі певними способами; і вони сприяють увічненню цих способів [Вежбицька 1999, с. 350]. У міру того як суспільство міняється, вказані знаряддя можуть також поступово видозмінюватися і відкидатися.

Таким чином, соматична лексика є цілісною системою, яка має постійну кількість об'єктів номінацій і призначений для їх позначення конкретний склад лексичних одиниць. Якщо перший показник не залежить від своєї мовної приналежності і може повністю співпадати в різних мовах, то другий знаходиться в прямій залежності від індивідуальних особливостей конкретної мови й розрізняється як у кількісному, так і в якісному відношенні. В багатьох класифікаціях соматизмів і розподілах їх на групи та розряди важливу роль відіграє класифікація органів людського тіла, в залежності від якої класифікуються й лексеми що їх означають. Лексика мови, яка визначає компонентний склад фразеологічних одиниць, тісно пов'язана з навколишнім світом. Тому, найбільш активними в утворенні фразеологізмів є лексеми-соматизми, що викликають образні асоціації, - з інтелектом, фізичною працею, життям, відчуттями, а також асоціації, пов'язані із сприйняттям світу, його пізнанням і зміною.

За підрахунком Р.М. Вайнтрауба, фразеологізми із соматичним компонентом становлять 30% фразеологічного складу будь-якої мови [Вайнтрауб 1980, с. 53]. Кількість фразеологізмів із соматичними компонентами, їх тематична різноманітність залежать насамперед від функцій даного органа в організмі людини, тобто причину утворення таких фразеологізмів потрібно шукати поза лінгвістикою. Адже людина пізнає навколишню дійсність, пристосовується до неї та впливає на неї за допомогою різних органів.

Висновки. Як ми змогли побачити в результаті нашого дослідження, зважаючи на усе продемонстроване, можна сказати, що широке використання фразеологічних одиниць у фразеології із соматичним компонентом у мовній картині світу значною мірою зумовлено тим, що ці компоненти входять до первинного пласту словникового складу мови.

Підкреслимо, що при створенні фразем найменування різних частин та органів людського тіла є неоднаковою мірою продуктивними. Це залежить від ясності та важливості функцій частин та органів тіла, семантичної структури слова, його семантичних зв'язків, легкості алегоричного осмислення, розгалуженості їхніх переносних значень.

Перспективним у дослідженні вважаємо тонкі відмінності в мовній картині світу, яка відтворена у фразеології мов світу.

Література

Апресян Ю.Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики (краткий очерк) / Ю.Д. Апресян. - М.: Просвещение, 1966. - 300 с. Блюм А.В. Семантические особенности соматической фразеологии / А.В. Блюм. - М.: АСТ-пресс, 2000. - 20 с. Вайнтрауб Р.М. О соматических фразеологизмах в русском языке / Р.М. Вайнтрауб // Лексические единицы русского языка и их изучение. - Ташкент: Ташк. гос. пед. ин-т, 1980. - С. 51-55. Вежбицька А.Б. Семантические универсалии и описание языков / А.Б. Вежбицька. - М.: Языки русской культуры, 1999. - 780 с. Гарасюк Д. М. Роль соматизмів у вербалізації концептуальної сфери позитивна соціальна взаємодія [Електронний ресурс] / Д.М. Гарасюк // Філологічні науки. - 2007. - № 4. - Режим доступа: #"justify">. Звегинцев В. А. Теоретико-лингвистические предпосылки гипотезы Сепира-Уорфа / В. А. Звегинцев // Новое в лингвистике. – Вып. 1. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1960. – С. 111–134. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Ф. Сосюр. - К.: Основи, 1998. - 324 с. Стернин И.А. Лексическое значение слова и речи / И.А. Стернин. - Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. - 170 с. Webster dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.webster-dictionary.org/>

УДК 811.112

СЛАВОВА Л. Л., ДЕЙКУН О.П.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ І ЗАХІДНОГЕРМАНСЬКІ ПРІЗВИЩА: МОТИВАЦІЙНИЙ ТА ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті доведено, що східнослов'янські та західногерманські прізвища розрізняються за мотиваційною ознакою та етимологічним чинником. Встановлено, що у східнослов'янських мовах домінують патронімні, відапелятивні, відпрофесійні й відетнонімні одиниці, а в західногерманських – матронімні й відтопонімні одиниці.

Ключові слова: патронім, матронім, прізвище, націєідентифікувальний приросток, відіндивідуальне прізвище.

Славова Л. Л., Дейкун А.П. Восточнославянские и западногерманские фамилии: мотивационный и этимологический аспекты. В статье доказано, что восточнославянские и западногерманские фамилии различаются по мотивационному признаку и этимологическому фактору. Установлено, что в восточнославянских языках доминируют патронимы, апеллятивные, профессиональные и этнонимные единицы, а в западногерманских – матронимы и оттопонимные единицы.

Ключевые слова: патроним, матроним, фамилия, нациеидентифицирующий приросток, отиндивидуальная фамилия.

Slavova L. L., Deykun O.P. Eastern Slavic and Western Germanic surnames: Motivational and etymological aspects. The article reveals that Eastern Slavic and Western Germanic surnames differ in their motivational and etymological features. It is found that patronymic, appellative, professional and ethnic units dominate in the Eastern Slavic languages, while matronymic and toponymic units prevail in the West Germanic languages.

Key words: patronym, matronym, surname, nation-defining prefix, individual surname.

У сучасній лінгвістиці прізвища здебільшого вивчаються на матеріалі окремих мов. В українській антропоніміці це праці М. Худаши, який уперше розглянув появу прізвищ на українських теренах [Худаш 1977, с. 6], та І. Фаріон, яка класифікувала прізвища за групами, дослідила їхні значення та поширення [Фаріон 2001, с. 5]. У російській лінгвістиці це дослідження А. Суперанської, яка запропонувала класифікацію прізвищ [Суперанская 1969, с. 4], і Б. Унбегаун, який детально дослідив етимологію російських прізвищ, удосконалив їхню класифікацію, а також встановив їхню семантику [Унбегаун 1989, с. 7]. На матеріалі